

Отримано: 06 березня 2022 р.

Прорецензовано: 19 березня 2022 р.

Прийнято до друку: 21 березня 2022 р.

e-mail: nvpoguda@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2022-24(52)-61-67

Погуда Н. В. Стартап як індикатор конкурентоспроможності сфери туризму та гостинності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2022. № 24(52). С. 61–67.

УДК: 338.48:338.2

JEL-класифікація: F21, D 92, L83, O33

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-8926-9350>**Погуда Наталія Вікторівна,**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

**СТАРТАП ЯК ІНДИКАТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СФЕРИ ТУРИЗМУ
ТА ГОСТИННОСТІ**

У статті здійснено оцінку позицій України у світових індексах та рейтингах. Розглянуто роль стартапів як індикатору конкурентоспроможності національної економіки, зокрема ролі стартапів у сфері туризму та гостинності. Проаналізовано найбільш популярні, нові та капіталізовані стартапи у туризмі. Здійснено регіональний розподіл стартапів в Україні та аналіз динаміки кількості стартапів у туристичній сфері з виокремленням найбільш успішних та прибуткових. Узагальнено ключові проблеми, які заважають стартапам бути успішними.

Ключові слова: стартап, бізнес, туризм, конкурентоспроможність, інновації

Nataliia Pohuda,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Tourism
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

**STARTUP AS AN INDICATOR OF COMPETITIVENESS OF TOURISM
AND HOSPITALITY BUSINESSES**

The paper overviews Ukraine's place in the world rankings during 2019-2021, in particular, such as Global Startup Ecosystem Index, Global Innovation Index, Global Competitiveness Index, World Competitiveness Ranking and Doing Business. The competitiveness analysis demonstrates an improvement of Ukraine's position in the global rankings during this period, in particular, in terms of innovation activity as well as in the Technology and Knowledge blocks. Quite often, information products emerge as start-ups which then continue to gain popularity and become the unchanging totalizer of the service sector. In the tourism and hospitality business this is evidenced by the large number of start-ups that have been growing in recent years. Businesses are trying to be the first to find such products in order to improve their own competitiveness further enabling them to distinguish significantly from the competitors and, more importantly, to become market leaders with a large number of competitive advantages. The European Union promotes the best travel start-ups in the global level, the Ukrainian Startup Fund deals with startups at the state level. The number of startups in Ukraine has increased significantly over the last 3 years, which, in turn, has ensured an increase in the ranking position by 5 points. Analysis of the results shows positive trends in both the number of key investments and rankings in Ukraine. As to the Ukrainian regional distribution, the leader in the number of startups during last years was Kyiv. Despite the significant number of startups and their funding, which is growing every year, there are a few problems, such as Ukrainian startups are not in great demand, lack of favorable conditions and appropriate organizations, investment attractiveness is very low for platforms in this field, promotion of both the country and regions as tourist destinations is insufficient as well as government support for both the service sector and IT service providers.

Keywords: startup, business, tourism, competitiveness, innovation.

Постановка проблеми. У динамічному світі, де все швидко змінюється, руйнується, будується заново або створюється кардинально нове, велику роль відіграють стартапи. Оскільки саме вони стають так званими «чорними лебедями», які виникають тоді, коли їх появу очікують менше всього. Протягом останніх десяти років відбувся якісний стрибок у розвитку інформаційних технологій, який охопив усі сфери економіки. А події 2020 року стимулювали розвиток ще стрімкіше, де почалося активне поєднання так званих онлайн та офлайн форматів. Звичайно, туристичний та готельно-ресторанний бізнес і, до вказаних подій, інтенсивно використовував інформаційні системи та технології, але в сучасних умовах, програмні продукти модифікувалися та розширився їх функціонал. І перелік таких послуг зростає щороку, а все завдяки тому, що основою кожної такої інформаційної технології є стартап.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі стартапів у туристичній сфері присвячено ряд наукових праць вітчизняних дослідників, серед них С. Мельниченко [1], М. Бенько та М. Скопень [2], О. Рудківський [3]. Зокрема, Безуглий І. проводить детальний аналіз ринку стартапів за окремими сегментами, такими як соціальні мережі, інформаційні портали та спеціалізовані сервіси [4]. Є. Козловський актуалізує проблеми розвитку стартапів у туризмі [5]. Однак через недостатню кількість досліджень щодо особливостей стартапів у сфері туризму та гостинності, а також їх зв'язку з ключовими рейтингами країни, виникає необхідність вивчення стартапів як індикатору конкурентоспроможності туристичної сфери.

Мета статті. Метою статті визначено дослідження ролі стартапів у конкурентоспроможності сфери туризму та гостинності. Для досягнення даної мети ставилися завдання щодо дослідження місця України у світових рейтингах, визначення динаміки кількості стартапів у світі та обсягів залучених інвестицій у них, дослідження ключових стартапів у сфері туризму та гостинності на світовому рівні за різними категоріями, аналіз найбільш популярних та капіталізованих стартапів у туризмі, а також визначення та узагальнення ключових проблем, які заважають стартапам бути успішними.

Методологія дослідження включає такі методи: аналіз, синтез, порівняння, спостереження та узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні неможливо уявити подорожі без онлайн-бронювань різноманітних послуг, починаючи від вибору авіаперевізника, завершуючи різноманітними пропозиціями онлайн-технологій. Електронний простір розширюється та оновлюється швидкими темпами, онлайн-платформи, онлайн-путівники та сервіси (наприклад, авіа, авто, готелі, ресторани, доставки, консьерж-сервіси), стійки самостійної реєстрації, чат-боти, блоги та канали – стають незмінними елементами ведення бізнесу. І в основі більшості сучасних інформаційних систем та технологій є бізнес-проекти, які розпочиналися як стартапи.

Протягом останніх 5-10 років відбулося так зване «перенесення» у онлайн-формат, не виключенням стали і стартапи. Інноваційний розвиток проектів характерний для багатьох сфер економіки, де успішні стартапи функціонують вже тривалий час та є досить ефективними. Хоча є і такі, які пропри значні обсяги фінансування та постійного вливання залишаються збитковими. Оскільки стартапи є відображенням інноваційного розвитку країни, тому доцільно приділити увагу і Глобальному індексу інновацій (Global Innovation Index), який містить 81 індикатор ефективності та оцінює 132 країни за їхніми інноваційними екосистемами. За даними 2021 року найінноваційнішою економікою світу стала Швейцарія, далі лідерство займали Швеція, Сполучені Штати Америки, Великобританія та Республіка Корея [6]. Щодо позицій України, то у 2021 році, знизившись на 2 позиції по відношенню до 2020 року, вона займала 49 місце. При чому, серед 39 країн Європи, Україна зайняла 32 позицію. Серед ключових напрямів інноваційного розвитку найвищі позиції саме за «Результати в сфері знань та технологій».

Оскільки стартапи є також й індикатором конкурентоспроможності, відповідно і для даної категорії проводяться дослідження. Зокрема, Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) та Світовий рейтинг конкурентоспроможності (World Competitiveness Ranking). За даними першого рейтингу, Україна у 2019 році зайняла 85 позицію серед 140 країн (останнє дослідження проводилося у 2019 році) [7]. Відповідно до Світового рейтингу конкурентоспроможності у 2021 році Україна посіла 54 позицію серед 64 країн світу (до складу даного рейтингу входить понад 330 критеріїв за 4 ключовими напрямками: стан економіки, ефективність уряду, стан ділового середовища та інфраструктура) [8]. Задля підвищення конкурентоспроможності країни, у тому числі і різних сфер економіки, необхідно проводити ряд заходів, що стимулюватимуть як появу стартапів, так і їх безпосередній розвиток в країні.

Важливу роль у стартапах відіграють інвестиції, відповідно за Індексом інвестиційної привабливості (який розраховується за методикою Європейської бізнес асоціації) у 2021 році Україна отримала 2,73 бали (максимальна оцінка 5 балів) [9]. Дане дослідження проводиться щорічно, починаючи з 2008 року. При чому, жодного разу даний індекс не перевищував значення вище 4. Ще один індикатор, який демонструє доцільність відкриття та ведення бізнесу – Рейтинг легкості ведення бізнесу (Doing Business) [10], відповідно до якого Україна зайняла 64 позицію серед 190.

За інформацією Американсько-українського фонду (USUF) [11] вітчизняні стартапи є досить перспективними, про що свідчать дані рис. 1.

Тобто зв'язок між інноваційністю та кількістю стартапів очевидний. Дані показують, що все більшу частину обіймають стартапи, які реалізуються онлайн. Не виключенням є сфера туризму та гостинності, оскільки стартапи представлені саме у такому форматі та пропозиціях. Як і у інших сферах, для даної проводяться конкурси щодо пошуку та інвестування найкращих. Наприклад, щороку Європейський Союз промоційно підтримує кращі тревел-стартапи та оприлюднює рейтинг «100 Best European Startups».

Рис. 1. Динаміка обсягів інвестицій у вітчизняні стартапи, млн. дол [10]

Зокрема, у 2021 році у даному заході прийняли участь представники з різних країн, де фіналісти були представлені з таких як Польща, Румунія, Греція, Кіпр, Хорватія, Італія, Іспанія, Угорщина, Ірландія, Україна та Бельгія, що презентували свої стартапи у 18 категоріях [12]. За категорією «Туризм» першість обійняв «Live Electric Tours», який також був переможцем «Найкращий стартап у світі» у категорії «Sustainability» у заході «Tourism Startup Competition», що організовувався ЮНВТО.

Також за дослідженнями Crunchbase 2021 рік [13] почав відроджуватися як за кількістю стартапів, так і за їх фінансуванням. У 2021 даний захід об'єднав одразу два роки – 2020 рік та 2021 рік, що пояснюється відповідними подіями. Тому попереднім роком розгляду стартапів був 2019. Відповідно, у 2019 р. загальний обсяг ринку стартапів оцінювався понад 1 трильйон доларів, при чому, найбільшими і найчастішими інвесторами є представники країн ЄС та США.

У категорії «Подорожі та туризм» найбільш прибутковими стартапами були: Airbuy (www.airbuyinc.com) – сервіс оптимізує процес покупки в зоні дьюті- фри; Heucars (www.heucars.cn) – сервіс для корпоративних клієнтів і мандрівників з професійного обслуговування з водієм по всьому світу; Timeshifter (www.timeshifter.com) – додаток, який допомагає туристам готуватися до зміни часових поясів і зменшує труднощі перельоту,

Дуже динамічно зростає популярність таких стартапів у туризмі (табл. 1).

Таблиця 1

Популярні стартапи у сфері туризму та гостинності [14]

Назва	Опис	Сайт
KLOOK	платформа для бронювання турів	www.klook.com
OYO	платформа для вибору бюджетних готелів	www.oyorooms.com
Evaneos	організація персоналізованих поїздок	www.evaneos.com
Omio	пошук авіа та залізничних квитків Європою	www.omio.com.ua
Traveloka	онлайн тревел агентство	www.traveloka.com
TripActions	сервіс для ділового туризму	https://tripactions.com
Adara	аналітика метабаз даних для авіакомпаній і готелів	https://adara.com

За дослідженнями Рутинського М. новаторами розвитку міжнародного туризму протягом останніх 5 років вважаються:

– Flio (www.flio.com) – основне призначення полягає в оптимізації часу споживача, який безпосередньо очікує рейс в аеропорту.

– Medigo (www.medigo.com) – спрямований на онлайн-пошук та комунікацію туристів з лікарями по усьому світі. Даний сервіс об'єднує понад 1000 провідних лікарів у сфері медичного туризму. Дана платформа є безкоштовною і реалізована на п'яти мовах: англійській, німецькій, іспанській, італійській та французькій.

– HotelChamp (www.hotelchamp.com) – сервіс, що пропонує готельєрам набір інструментів збору й обробки даних, які збільшують прямий дохід готелів. Даний сервіс обслуговує понад 1200 готелів у більше ніж 40 країнах світу [14].

У сфері туризму та гостинності стартапами активно займається лідер серед надання глобальних дистрибуторських послуг – Амадеус. Зокрема, компанією ініціюються нові проекти у даному напрямі, шляхом доступу їх до бази та можливістю тестування стартапів серед клієнтів. У компанії діє спеціальний підрозділ, що займається саме стартапами – Startup Universe Amadeus [15].

У 2021 році компанією визначено найкращих та перспективних 14 стартапів у сфері туризму, де лідерами визначено:

Airalo (www.airalo.com) – магазин електронних SIM-карт, що забезпечує надійний зв'язок у понад 190 країнах світу.

– автоматизована платформа, яка пропонує послуги з онлайн-бронювання та післяпродажного обслуговування.

Airside (airsidemobile.com) – пропонує сервіс з конфіденційності, яка дає людям повний контроль над своєю цифровою ідентичністю [15].

Це основні проекти, які мають велику перспективу та є цікавими як для споживачів, так і представників туристичного бізнесу. За даними дослідження [16], 2021 рік вважається рекордним за обсягами інвестицій у стартапи. Так, у 2021 році було залучено понад 450 млрд.дол., у той же час у 2020 році обсяги інвестування становили 332 млрд.дол. Вітчизняний ринок стартапів вражає за різними категоріями. Зокрема, у 2021 році ТОП-10 українськими стартапам було залучено понад 2,5 млрд. дол., де представлені проекти як у сфері освіти, так і бізнесу [17].

Кількість стартапів в Україні протягом останніх 2018-2020 років суттєво збільшувалася, що у свою чергу, забезпечило зростання рейтингової позиції на 5 пунктів (у 2020 році). Варто відмітити, що висока активність серед стартапів найбільше спостерігалася в США, Ізраїлі та Швеції.

Аналізуючи позиції України на світовому рівні за Глобальним індексом екосистеми стартапів (Global Startup Ecosystem Index), країна у 2021 році посіла 34 місце, спустившись на 5 позицій у порівнянні з 2020 роком [18]. У даному рейтингу були представлені 100 країн та 1000 міст. Серед українських міст до рейтингу увійшли Київ (48 позиція), Львів (255 позиція), Одеса (394 позиція), Харків (513 позиція), Тернопіль (787 позиція) та Дніпро (883 позиція). При чому, серед українських міст лише Львів продемонстрував суттєве зростання позицій – з 354 на 255 місце. За кількістю представлених стартапів регіональний розподіл має вигляд (рис. 2). Окрім того, Україну вважають домівкою для стартапів-єдинорогів, під якими розуміють приватні компанії з обсягами інвестицій понад 1 млрд.дол.

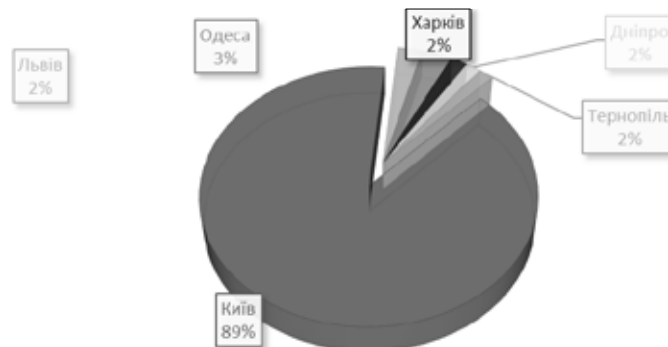

Рис. 2. Кількість стартапів в Україні за регіональним принципом, 2021 р. [19]

Для прикладу, до цієї категорії, у свій час, належали Facebook, Google, Airbnb. Сьогодні до світових єдинорогів відносять Byte Dance (140 млрд.дол), SpaceX (оцінка \$100 млрд), серед вітчизняних стартапів слід відмітити Gitlab (2,75 млрд. дол.) та Grammarly (1,2 млрд. дол.). Для порівняння у 2013 році таких стартапів єдинорогів налічувалося 39, а уже у 2021 році їх кількість сягнула 917, з ринковою оцінкою у 3019 млрд.дол. [19].

Окрім світових конкурсів та фондів, в Україні на державному рівні стартапами займається Український фонд стартапів [20]. За результатами 21 та 22 Pitch Day визначено 9 переможців на стадії pre-seed, що отримали по 25 тис. дол. та 3 стартапи seed-стадії: з виділенням грантів обсягом 50 тис. дол.

Важливу роль у стартапах мають акселератори, бізнес-інкубатори та коворкінги. При чому, якщо класично у акселераторі стартапи перебувають 3-4 місяці, то для українських акселераторів термін перебування є дещо довшим – до 10 місяців. Загальна кількість акселераторів в Україні на початок 2022 року становить 12, бізнес-інкубаторів – 10 та 24 коворкінги [19].

Що стосується українських стартапів у сфері туризму, то найбільш всесвітньовідомим та визнаним став Tripmudream [21]. Даний онлайн-сервіс дозволяє шукати найвигідніші туристичні продукти з авіа та готельних послуг, екскурсійного обслуговування відповідно до заданого бюджету. Даний сервіс дозволяє здійснювати пошук як в межах України, так і інших країн світу, знайомитися з найкращими пропозиціями щодня, містить туристичні путівники та дозволяє об'єднуватися у спільноту мандрівників.

Окрім Tripmydream у сфері туризму та гостинності відомими на світовому рівні стали Hotelhunter, Bookimed, Renty, Just Foodle та Best of UA [22].

Для стартапів важливою частиною їх подальшого функціонування є фінансування, де пріоритетними напрямками стають власні фінансові ресурси, пошук грантів, участь у венчурному інвестуванні, бізнес-інкубаторах, акселераторах, краудфандингу. Також можливими варіантами вважаються кредитування та продаж частки проекту. Кожна з цих форм має як власні переваги, так і недоліки. На вибір форми фінансування впливають як фаза стартапу, часовий проміжок, перспективність ідеї та команда, а також певні вимоги, що висуваються в залежності від джерела.

Попри значну кількість стартапів, які з кожним роком збільшуються, існує низка проблем з їх подальшою реалізацією. Зокрема, майже 90% стартапів стають неуспішними через 3 ключові проблеми (рис. 3).

Рис. 3. Причини невдач серед стартапів, % [23]

Окрім того, до таких причин, які заважають розвитку стартапу можна віднести і недосконалість ідеї, висока собівартість, невірний розподіл коштів та відсутність досвіду у таких проектах. Це загальні причини, що характерні для більшості стартапів.

У той же час, на думку Рутинського М. [14], для вітчизняних стартапів у сфері туризму та гостинності існують наступні проблеми, що заважають їх успішній реалізації. По-перше, внутрішні туристи віддають перевагу відпочинку за кордоном, відповідно українські стартапи не користуються великим попитом, обираючи закордонні сервіси. По-друге, інвестиційна привабливість дуже низька для платформ у даній сфері. По-третє, відсутність сприятливих умов та недостатня кількість відповідних організацій, що допомагають розвивати стартапи в Україні. По-четверте, недостатня популяризація як країни, так і регіонів як популярних напрямів для туризму. Відсутність попиту стримує розвиток як стартапів, так і самого туризму. По-п'яте, недостатня підтримка держави як сфери обслуговування, так і безпосередньо виробників ІТ-послуг.

Висновки. Отже, динаміка кількості та обсягів, залучених у стартапи у сфері туризму та гостинності демонструє позитивну тенденцію як в Україні, так і у світі. Аналіз ключових індексів України на світовій арені показав, що стартапи, які створюються в країні є конкурентоспроможними та такими, що користуються значним попитом. Туризм є досить динамічною сферою, у розвитку якої велику роль відіграють інноваційно-інформаційні системи і технології, основу яких, дуже часто, становлять саме стартапи. Попри різні перепони зовнішнього середовища, бажання відпочивати, відкривати нові місця, смакувати локальні страви та напої, відновлювати сили та розширювати перелік країн, у яких вже побував, і надалі будуть стимулом для розвитку стартапів, які максимально сприятимуть задоволенню попиту серед споживачів. Звісно, що не кожен стартап стає успішним бізнесом, однак при правильному просуванні та підтримці може стати лідером у сфері туризму та гостинності.

Література:

1. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: монографія. К. : КНТЕУ, 2008.
Melnychenko S.V. (2008). *Informatsiini tekhnolohii v turyzmi: teoriia, metodolohiia, praktyka*: monohrafiia. K. : KNTEU [in Ukrainian].
2. Скопень М.М. (2005). *Комп'ютерні інформаційні технології в туризмі*. К. : КОНДОР, 2005.
Skopen M.M. *Kompiuterni informatsiini tekhnolohii v turyzmi*. K. : KONDOR, 2005 [in Ukrainian].
3. Рудківський О.А., Рудківська А.Ю. Інформаційні системи управління туристичними підприємствами та креативний підхід. *Економіка та суспільство*. 2018. № 17. С. 347-353.

Rudkivskiy O.A., Rudkivska A.Iu. (2018). Informatsiini systemy upravlinnia turystychnomu pidpriemstvamy ta kreatyvnyi pidkhid. *Ekonomika ta suspilstvo*, 17, 347-353 [in Ukrainian].

4. Безуглий І.В. Перспективні напрями розроблення стартапів у туризмі. Інфраструктура ринку. 2019. №33. С. 55-62.

Bezuhlyi I.V. (2019). Perspektyvni napriamy rozroblennia startapiv u turyzmi. *Infrastruktura rynku*, 33, 55-62 [in Ukrainian].

5. Козловський Є.В. Проблеми розвитку стартап проектів у сфері туризму: управлінський аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 104–108.

Kozlovskiy Ye.V. (2021). Problemy rozvytku startap proiektiv u sferi turyzmu: upravlinskyi aspekt. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 1, 104–108 [in Ukrainian].

6. Global Innovation Index 2021 (GII). URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2021/ (дата звернення: 21.03. 2022). Global Innovation Index 2021 (GII). URL: <https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2021/> (2022, March, 21) [in English].

7. World Economic Forum. Global Competitiveness Report. URL: <https://www.weforum.org/> (дата звернення: 21.03. 2022).

World Economic Forum. Global Competitiveness Report. URL: <<https://www.weforum.org/>> (2022, March, 21) [in English].

8. World Competitiveness Ranking. URL: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/> (дата звернення: 21.03. 2022).

World Competitiveness Ranking. URL: <<https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/>> (2022, March, 21) [in English].

9. Інвестиційна привабливість України зростає – дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/07/13/675882/> (дата звернення: 19.03. 2022).

Investytsiina pryvablyvist Ukrainy zroslo – doslidzhennia <<https://www.epravda.com.ua/news/2021/07/13/675882/>> (2022, March, 19) [in Ukrainian].

10. The World Bank. URL: https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine#DB_dwcp (дата звернення: 19.03. 2022).

The World Bank. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine#DB_dwcp> (2022, March, 19) [in English].

11. Dealbook of Ukraine 2021. URL: <https://usukraine.org/content/on-the-digital-frontier-the-dealbook-of-ukraine-2021-with-yuliya-sychikova-adrien-henni/> (дата звернення: 19.03. 2022).

Dealbook of Ukraine 2021. URL: <<https://usukraine.org/content/on-the-digital-frontier-the-dealbook-of-ukraine-2021-with-yuliya-sychikova-adrien-henni/>> (2022, March, 19) [in English].

12. StartUp Europe Awards recognizes the best European startups in 18 categories. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/startup-europe-awards-recognizes-best-european-startups-18-categories> (дата звернення: 20.03. 2022).

StartUp Europe Awards recognizes the best European startups in 18 categories. URL: <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/startup-europe-awards-recognizes-best-european-startups-18-categories>> (2022, March, 20) [in English].

13. The 12 Travel Startups to Watch Out For In 2021. URL: <https://www.pluginandplaytechcenter.com/resources/12-travel-startups-watch-out-2021/> (дата звернення: 20.03. 2022).

The 12 Travel Startups to Watch Out For In 2021. URL: <<https://www.pluginandplaytechcenter.com/resources/12-travel-startups-watch-out-2021/>> (2022, March, 20) [in English].

14. Рутинський М. Й. Стартапи у туристичному бізнесі. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Rutynskyy-M.-Y.-Startapy-u-turystychnomu-biznesi-2019.pdf> (дата звернення: 20.03. 2022).

Rutynskiy M. Y. (2021). Startapy u turystychnomu biznesi < <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Rutynskyy-M.-Y.-Startapy-u-turystychnomu-biznesi-2019.pdf>> (2022, March, 20) [in Ukrainian].

15. Startup Universe Amadeus. URL: <https://startups.amadeus.com/en/startup-universe> (дата звернення: 20.03. 2022).

Startup Universe Amadeus. URL: <<https://startups.amadeus.com/en/startup-universe>> (2022, March, 20) [in English].

16. The Q3 2021 Global Venture Capital Report: Record Funding Trend Held Strong. URL: <https://news.crunchbase.com/news/q3-2021-global-venture-capital-report-record-funding-monthly-recap/> (дата звернення: 20.03. 2022).

The Q3 2021 Global Venture Capital Report: Record Funding Trend Held Strong. URL: <<https://news.crunchbase.com/news/q3-2021-global-venture-capital-report-record-funding-monthly-recap/>> (2022, March, 20) [in English].

17. Від біонічних протезів до інноваційної освіти. Найцікавіші українські стартапи 2021 року. URL: <https://therpage.ua/ua/business/top-10-ukrayinskih-startapiv-u-2021-roci-spisok> (дата звернення: 20.03. 2022).

Vid bionichnykh proteziv do innovatsiinoi osvity. Naitsikavishi ukrainski startapy 2021 roku <<https://therpage.ua/ua/business/top-10-ukrayinskih-startapiv-u-2021-roci-spisok>> (2022, March, 20) [in Ukrainian].

18. Global Startup Ecosystem Index. URL: <https://www.startupblink.com/startupecosystemreport.pdf> (дата звернення: 20.03. 2022).

Global Startup Ecosystem Index. URL: <<https://www.startupblink.com/startupecosystemreport.pdf>> (2022, March, 20) [in English].

19. Startup Blink. URL: <https://www.startupblink.com/startups/ukraine> (дата звернення: 20.03. 2022).
- Startup Blink. URL: <<https://www.startupblink.com/startups/ukraine>> (2022, March, 20) [in English].
20. Офіційний сайт Українського фонду стартапів. URL: <https://usf.com.ua> (дата звернення: 20.03. 2022).
- Ofitsiinyi sait Ukrainskoho fondu startapiv <<https://usf.com.ua>> (2022, March, 20) [in Ukrainian].
21. Tripmydream. URL: <https://tripmydream.ua/> (дата звернення: 21.03. 2022).
- Tripmydream <<https://tripmydream.ua/>> (2022, March, 21) [in Ukrainian].
22. StartupParking. URL: <https://www.startupranking.com/top/ukraine> (дата звернення: 21.03. 2022).
- StartupParking <<https://www.startupranking.com/top/ukraine>> (2022, March, 21) [in English].
23. Як створити свій бізнес-стартап в ІТ. URL: <https://thepage.ua/ua/it/yak-stvoriti-svij-biznes-startap-v-it> (дата звернення: 21.03. 2022).
- Iak stvoryty svii biznes-startap v IT <<https://thepage.ua/ua/it/yak-stvoriti-svij-biznes-startap-v-it>> (2022, March, 21) [in Ukrainian].